

دو کارکرد اصلی کتابخانه های آینده: اطلاع رسانی و کمک به آموزش

بلال علوی^۱

چکیده: مقاله ابتدا به بررسی نقش محمل های الکترونیکی در زندگی بشر اشاره می کند و اینکه افراد در آینده از طریق پایگاه های وب در فعالیت های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی شرکت خواهند کرد. با تأکید بر مسئله آموزش متذکر می شود که کتابخانه ها در آینده دانشگاه های الکترونیکی را پشتیبانی می کنند، وجود شبکه ها و پایگاه های بزرگ اطلاعاتی، افراد را از مراجعه به کتابخانه ها بی نیاز نخواهد کرد، چرا که اطلاعات موجود در این شبکه ها چنان وسیع متنوع است که افراد کارآموده نیز در استفاده از آن ناتوان هستند. با اشاره به اینکه اساسی ترین مسئله در تولید اطلاعات، آگاهی به موقع از مسائل جاری جهان است. نقش اطلاع رسانی کتابخانه های آینده را حیاتی به حساب می آورد و متذکر می شود که کتابخانه های آینده باید با به خدمت گرفتن ابزارهای مناسب و بهبود سازوکارهای اطلاع یابی و اطلاع رسانی خود به رشد جوامع انسانی کمک کنند.

کلیدواژه ها: کتابخانه های آینده، اطلاع رسانی، آموزش

مقدمه

هر روزی که می گذرد ما شاهد اختراع و اکتشاف جدیدی در عالم دانش و فناوری هستیم که هر روز بر شتاب آن نیز افزوده می شود. بشر در فکر راه هایی است که بتواند با حداقل هزینه و در کمترین زمان به برقراری ارتباط بپردازد. در اوایل دهه ۸۰ اینترنت پدیده ای بود که توانست با کنار هم گذاشتن رایانه، ماهواره و خطوط تلفن ارتباطات آسان را برای جامعه انسانی فراهم کند؛ ولی اکنون این ابزارها جوابگوی

نیاز بشری نیستند و جهان در آستانه راه اندازی "اینترنت II"، خطوط انتقال برق را برای ارتباط پایانه ها با شبکه ها به خدمت گرفته است.

پدیده های الکترونیکی زندگی بشر را به طور کلی دگرگون کرده و رؤیای ادارات بدون کاغذ را حقیقت بخشیده است، در چنین محیطی همه چیز در حال دگرگونی است؛ ابزارها، روش ها، شکل ها، وظایف و

۱. کارشناس علوم کتابداری و اطلاع رسانی

کارکردها، و دیری نخواهد پایید که "شرکت‌های مجازی" در همه جا ظهور می‌کنند و افراد از طریق پایگاه‌های وب در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی شرکت خواهند داشت. امروزه زمانی صحبت از "تجارت الکترونیکی"^۲، "مشتریان الکترونیکی"، "جنگ الکترونیکی" و بالاخره "دولت الکترونیکی"^۳ می‌شود که رابطه شهروندان و حکومت از طریق خطوط پیوسته انجام می‌گیرد (۷:۱).

پیشرفت‌های دنیای کنونی کتابخانه‌ها را نیز دگرگون کرده و برای آنها، دنیای وسیعی از اطلاعات را در یک مکان کوچک و حتی بدون دیوار فراهم آورده است. "کتابخانه‌های رقمی" یا "کتابخانه‌های الکترونیکی" شکلی از کتابخانه‌های آینده خواهند بود که مواد اطلاعاتی آن‌ها را لوح‌های لیزری و شبکه‌های اطلاعاتی تشکیل می‌دهد (۴:۳۳).

امروزه کتابخانه‌ها بیش از هر زمان دیگر فناوری‌های نوین را در اختیار گرفته‌اند تا نیاز مراجعان خود را برطرف کنند. در چنین جهانی که ثابته‌ها تعیین کننده است، کتابخانه‌ها نمی‌توانند مثل گذشته انباری از دیری نخواهد پایید که "شرکت‌های مجازی" در همه جا ظهور می‌کنند و افراد از طریق پایگاه‌های وب در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی شرکت خواهند داشت. امروزه زمانی صحبت از "تجارت الکترونیکی"، "مشتریان الکترونیکی"، "جنگ الکترونیکی" و بالاخره "دولت الکترونیکی" می‌شود که رابطه شهروندان و حکومت از طریق خطوط پیوسته انجام می‌گیرد.

کتاب‌هایی باشند که به قصد تفریح و تفنن یا جمع‌آوری اندیشه‌های بشری گردآوری شده‌اند. هر چند کتابخانه‌ها می‌توانند مثل گذشته به برخی فعالیت‌های جنبی نظیر تالارهای استراحت^۴ یا "تالارهای اسباب‌بازی" ادامه دهند (۷:۲۷)، یا به برخی

از فعالیت‌های تبلیغاتی بپردازند، ولی این گونه فعالیت‌ها نمی‌تواند برای کتابخانه در معاملات اجتماعی دنیای آینده پایگاه مناسبی را کسب کند؛ بلکه کتابخانه‌های آینده باید به دو مقوله "آموزش" و "اطلاع‌رسانی" بیشترین توجه را داشته باشند.

افراد در عصر "انفجار اطلاعات"^۵ و از سوی دیگر عصر "آلودگی اطلاعات"^۶ به اطلاعات جامع و مانعی نیاز دارند که طبقه‌بندی شده و در اسرع وقت در اختیار آنها باشد. در حال حاضر با وجود ابزارهای قوی و شبکه جهانی اینترنت، بسیاری از پژوهشگران علاقه دارند کار جست‌وجو را واسطه‌های^۷ متخصص انجام دهند که اطلاع‌سنجی^۸ تخصص آنهاست (۶:۳۰)؛ چرا که با وجود مسائلی چون "ترافیک‌های سنگین اینترنتی" و هزینه‌های ارتباطی سنگین و حتی "کلاهبرداری‌های اینترنتی" جست‌وجوی شخصی به علت هزینه‌های بالای اقتصادی و اتلاف وقت به صرفه نیست. لذا کتابخانه می‌تواند با اطلاع‌رسانی به موقع به پژوهش کمک نماید و با آموزش، نیروی انسانی مناسب برای پژوهش را فراهم کند.

آموزش

از زمانی که انسان تا حدودی با طبیعت اطراف خود آشنا شد و به ناچار به زندگی اجتماعی روی آورد، لزوم انتقال تجربیات و آموزش نسل آینده را احساس کرد. در دوره ماقبل تاریخ، آموزش به شکل چهره به چهره و به صورت شفاهی بود. اختراع خط توانست تا حدودی محدودیت زمانی و مکانی آموزش شفاهی

2. Electronic trade

3. E- Government

4. Ballrooms

5. Information explosion

6. Information pollution

7. Intermediary

8. Informetrics & Informology

به کارگیری "نظام های خبره"^{۱۱} و تله پاتی، معلولان و ناپینایان بدون نیاز به یادگیری خط قادر باشند نیازهای اطلاعاتی خود را تأمین کنند. امروزه روش آموزش در مدارس که از الگوی شبیه سازی و انبوه سازی کارخانه ها الگوبرداری شده بود، رنگ باخته است و

را برطرف کند. با پیشرفت محمل اطلاعاتی از سنگ به کاغذ، سرعت، کیفیت و حجم آموزش نیز افزایش یافت و اختراع چاپ در قرن شانزدهم انقلابی در آن به وجود آورد. اختراع تلفن، سینما، رادیو، تلویزیون و رایانه هر کدام در پیشبرد این هدف مؤثر بودند. با اهمیتی که آموزش در توسعه جوامع انسانی دارد، دولت ها، مراکز غیرانتفاعی و خانواده ها لزوم آن را

کتابخانه ها در آینده، در

آموزش های عالی و تکمیلی،

دانشگاه های الکترونیکی را کمک

خواهند کرد. البته بخش عظیمی

از کتابخانه های دانشگاه های

آینده را به جای ساختمان های

متعدد، کتابخانه های رقمی تشکیل

خواهد داد که منابع مورد نیاز

دانشجویان را گزینش، گردآوری

و سازماندهی می کند.

افراد در عصر "انفجار

اطلاعات" و از سوی دیگر عصر

"آلودگی اطلاعات" به اطلاعات

جامع و مانعی نیاز دارند که

طبقه بندی شده و در اسرع

وقت در اختیار آنها باشد.

در آینده ای نزدیک روش استاد- شاگردی دوباره احیا خواهد شد، روشی که یک طرف آن شاگرد قرار دارد

احساس می کنند و برای توسعه و بسط آن تلاش می نمایند؛ و آموزش به عنوان پادارترین نوع سرمایه گذاری در کانون فعالیت های آنها قرار دارد. در آینده با گسترش آبر تلویزیون ها و ارتباطات ویدئویی و پایانه های هوشمند^{۱۰} (۱۰:۵) و با گسترش شبکه های رایانه ای و مواد چند رسانه ای که می تواند ترکیبی از متن، تصویر، صدا و احتمالاً حس بویایی باشد، آموزش بعد تازه ای خواهد یافت و ما شاهد مدارس و دانشگاه های مجازی خواهیم بود. به نظر الوین تافلر، با ظهور "موج سوم"^{۱۱} و جا افتادن آن، شیوه های آموزش، نوع آموزش و حتی مطالب آموزشی نیز دگرگون خواهد شد (۴۸۷:۲). شاید در آینده با

9. Intelligent terminal

۱۰. الوین تافلر دانشمند امریکایی معتقد است جهان تا حال دو تمدن بزرگ را تجربه کرده است: تمدن کشاورزی، تمدن صنعتی؛ و جهان در چند سال آینده وارد تمدن دیگری خواهد شد که آن را موج سوم، جامعه فراصنعت یا جامعه اطلاعاتی می نامند.

11. Expert Systems

سرمایه گذاری دیربازده است و هزینه های جست و جو و خرید اطلاعات در این گونه شبکه ها بسیار بالاست و دانش آموزان و دانشجویان و حتی استادان دانشگاه نمی توانند چنین هزینه هایی را بپردازند، به همین دلیل کتابخانه می تواند با گزینش مواد آموزشی و تفکیک آنها از سایر اطلاعات در کم کردن هزینه و اتلاف وقت دانشجویان و دانش آموزان صرفه جویی کند.

اطلاع رسانی

اطلاع رسانی رادانشی تعریف کرده اند که به تولید، گردآوری، سازماندهی و بازیابی اطلاعات می پردازد و با فرایند پیچیده اش باعث می شود اطلاعات از حوزه معلومات شخصی خارج شود و به یک فرآورده اجتماعی تبدیل گردد. اهمیت اطلاع رسانی از اهمیت اطلاعات ناشی می شود. تافلر اساسی ترین ماده خام جهان موج سوم را "اطلاعات" و "تخیل" می داند (۴۸۷:۲). کشورهای پیشرفته با عبور از "جامعه صنعتی"^{۱۳} به "جامعه فراصنعتی"^{۱۴} رسیده اند که بدون ایجاد آلودگی و تخریب محیط و اصطکاک های اجتماعی، پول های سرشاری را وارد کشور می کند. در

و در طرف دیگر آن یک استاد یا والدین و یا هوش مصنوعی^{۱۲} والدین همیشه نگران عدم آموزش مناسب فرزندان خود بوده اند و از این موضوع هراس داشتند که کودکان، در جمع دوستان مدرسه ای برخی بزه کاری ها را یاد بگیرند، ولی با گسترش فناوری و ورود آن به عرصه های مختلف زندگی بشری، افراد از مراجعه مستقیم به کارخانه ها و کارگاه ها و حضور چندین ساعته در بیرون از خانه بی نیاز خواهند بود و بدین ترتیب وقت آزاد بیشتری خواهند داشت و می توانند به جای سپردن کودکانشان به مدارس، خود، دروس ابتدائی را به آنها بیاموزند. در این راه کتابخانه های الکترونیکی متصل به شبکه ها خواهند توانست با گردآوری مواد متنوع آموزشی به والدین در آموزش غیررسمی کودکان خود کمک کنند و البته به آموزشگاه ها هم یاری برسانند.

کتابخانه ها در آینده، در آموزش های عالی و تکمیلی، دانشگاه های الکترونیکی را کمک خواهند کرد. البته بخش عظیمی از کتابخانه های دانشگاه های آینده را به جای ساختمان های متعدد، کتابخانه های رقمی تشکیل خواهد داد که منابع مورد نیاز دانشجویان را گزینش، گردآوری و سازماندهی می کند. ایالات متحده با تجربه ای که از چنین برنامه ای دارد برای استفاده از کتابخانه و کتابدار در آموزش، برنامه های تازه ای را پیش بینی کرده است (۲۶-۲۱:۳). وجود شبکه ها و پایگاه های بزرگ اطلاعاتی، افراد را از مراجعه به کتابخانه بی نیاز نخواهد کرد چرا که اطلاعات موجود در این شبکه ها چنان وسیع و متنوع است که افراد کارآزموده نیز در استفاده از آن ناتوان هستند. با وجود ابزارهای پیشرفته جست و جو در اینترنت، به ادعای یکی از نشریات، ۹۰ درصد اطلاعات موجود در اینترنت از دسترس جست و جوگران دور می ماند و از سوی دیگر از آنجایی که آموزش، یک

به ادعای یکی از نشریات،

۹۰ درصد اطلاعات موجود در اینترنت

از دسترس جست و جوگران

دور می ماند

12. Artificial Intelligence
13. Industrial Society
14. Post-Industrial Society

بزرگ و میلیون‌ها شماره از روزنامه، جدیدترین اخبار را در اختیار نیازمندان قرار می‌دهند. بشر امروزی در میان انبوهی از امواج و تبلیغات به سر می‌برد که از رسانه‌های مختلف منتشر می‌شود.

گذشته از بار سیاسی اطلاع‌رسانی که در حکومت‌های دموکراتیک مطرح است، در حوزه علم و دانش تعریف دیگری از اطلاع‌رسانی می‌شود. دانشمندان برای تکمیل تحقیقات خود و گشودن افق‌های جدید نیاز دارند که به یافته‌های همکاران خود در دیگر نقاط جهان دسترسی داشته باشند و هر نهادی که بتواند اخبار و اطلاعات را در سریع‌ترین زمان به بهترین نحو برساند، بیشترین کمک را به این گروه کرده است. در عصر حاکمیت زمان کسی موفق است، که اطلاعات را به سرعت دریافت و سازماندهی کند، به همین منظور کتابخانه‌های مراکز صنعتی و آزمایشگاه‌ها از شبکه‌های رایانه‌ای اطلاعات را دریافت می‌کنند و به وسیله یک شبکه داخلی¹⁵ در اختیار کاربران و استفاده‌کنندگان نهایی قرار خواهند داد. این استفاده‌کنندگان ممکن است مدیران، پژوهشگران، تکنسین‌ها و حتی کارآموزان و کارگران باشند. در آینده کتابخانه‌ها با گسترش نظام اشاعه گزینشی اطلاعات¹⁶، افراد نیازمند به اطلاعات را که وقت جست‌وجو ندارند و یادار این زمینه؛ خبره نیستند کمک فراوانی خواهند کرد. چنان که دیوید لونی در مقاله ابداع "دانشگاه الکترونیکی" نقش کتابداران جدید را فراهم‌سازی اطلاعات توصیف می‌کند.

در مجموع کتابخانه‌های آینده باید محل تلاقی نیازهای استفاده‌کنندگان و انبوه اطلاعات پایگاه‌ها باشند و کتابداران خود را برای رویارویی با دنیای

حال حاضر این گونه کشورها، واحدهای صنعتی خود را به کشورهای در حال توسعه واگذار می‌کنند و خود به فروش اطلاعات آن می‌پردازند. به عبارت درست‌تر اطلاعات، قدرت است.

اساسی‌ترین مسئله در تولید اطلاعات، آگاهی به موقع از مسائل جاری جهان است. اطلاعات که خود ماده خام تحقیقات است بعد از آماده‌سازی و کارکردن روی آن تبدیل به اطلاعات جدیدی می‌شود که در بخش‌های مختلف علوم استفاده می‌شود. در اصل اطلاع‌رسانی روی دوم سکه تولید اطلاعات است که محققان، پژوهشگران و شهروندان جامعه را در جریان جاری‌ترین مسائل و اخبار قرار می‌دهد. حوزه این علم چنان وسیع است که امروزه حجم عظیمی از امکانات

در مجموع کتابخانه‌های

آینده باید محل تلاقی نیازهای

استفاده‌کنندگان و انبوه

اطلاعات پایگاه‌ها باشند و

کتابداران خود را برای

رویارویی با دنیای عظیمی از

اطلاعات و طیف وسیعی از

نیازها و خواسته‌ها آماده کنند

جامعه را به خود اختصاص داده است. تعداد زیادی از شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی، خبرگزاری‌های

15. LAN

16. Selective Dissemination of Information (SDI)

عظیمی از اطلاعات و طیف وسیعی از نیازها و خواسته‌ها آماده کنند و با به خدمت گرفتن ابزارهای مناسب و بهبود سازوکارهای اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی خود به رشد جوامع انسانی کمک کنند.

ماخذ

۱. ابراهیمی، صفر؛ بختیاری، محمد. "دولت الکترونیک پدیده‌ای نوین در قلمرو دانش و فن". ایران، ۲ بهمن ۱۳۷۹.
۲. تافلر، الوین. موج سوم، ترجمه شهیندخت خوارزمی. تهران: نشر فاخته، ۱۳۷۷.
۳. رادر، هانلورب. "همکاری کتابدار در ساختن برنامه آموزشی برای دوران شکوفایی. یک تجربه در ایالات متحده". ترجمه فریده رفیعی مقدم. پیام

کتابخانه، س. دهم، ۱ (بهار ۱۳۷۹): ۲۱-۲۶.
۴. کیلیوند، گری. "کتابخانه دیجیتال". ترجمه محمدرضا سلیمانی. پیام کتابخانه، سال نهم، ۱ (بهار ۱۳۷۸): ۳۳-۴۲.

۵. والترز، ریچاردال. "چشم‌انداز جهانی فناوری و پیامدهای آن برای کتابخانه‌های عمومی". ترجمه گلستا گلینی مقدم و رحمت‌الله فتاحی. پیام کتابخانه، دوره هشتم، ۱ (بهار ۱۳۷۷): ۶-۱۲.

۶. هارتلی، آر. جی. "جست‌وجو و فرآیند آن: استفاده کنندگان نهایی و رابط‌ها". ترجمه محمدحسین گنجیان. پیام کتابخانه، دوره هشتم، ۴ (زمستان ۱۳۷۷): ۲۹-۴۵.

7. Storey, colin. "Riding the tiger:...". Journal of Librarianship And Information Science, Vol. 205, No.1 (March 1993):27.

تاریخ دریافت: ۸۷۴/۹